

משוחחים עם הבנים

"המתנה שבהמתנה" - 3

בראשית
ב, ב

וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוֹמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ.

תרגום יונתן: וְהוּא פְּרוּוִיחוֹן חִכְמִין אָדָם וְאִינְתִּיתָה וְלֹא אִמְתִּינוּ בִּיקְרִיהוֹן.
[והיו שניהם חכמים, אדם ואשתו, ולא המתינו בכבודם]

1. לפי תרגום יונתן איך מתקשרים שני חלקי הפסוק, החוכמה וההמתנה?
2. למה התרגום יונתן מוציא את הפסוק מפשוטו של מקרא?

בראשית -
רבה יח, ו

"וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוֹמִים", אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: שְׁלֹשָׁה הָיוּ שֶׁלֹּא הִמְתִּינוּ בְּשִׁלּוֹתָן שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְאֵלּוּ הָיוּ, אָדָם, וְיִשְׂרָאֵל, וְסִיסְרָא.

אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ", לֹא בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת [משעת יצירתו] וְהוּא בְּשִׁלּוֹתוֹ [לֹא הִמְתִּין בְּשִׁלּוּהוּ וְחֵטָא].

וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּרָא הָעָם כִּי בִשֵּׁשׁ מִשָּׁה", כִּי בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא בָּא מִשָּׁה [ולא המתינו ביום הארבעים שש שעות שיבוא משה וחטאו בעגל].

סִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר [אם סיסרא מקוננת] "מִדּוּעַ בִּשְׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא", בְּכָל יוֹם הָיָה לָמוּד לָבוֹא בְּשִׁלֵּשׁ שָׁעוֹת בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת [לאחר תחילת המלחמה עם השלל], וְעַכְשָׁיו בָּאוּ [עברו] שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא בָּא.

3. מדוע רבי אליעזר בוחר לפרש "בשש" מלשון המתנה של שש (שעות) ולא מלשון בושה?
4. למה יש קשר בין חוסר ההמתנה לחטא?

ויקרא -
רבה כט, א

בְּיוֹם רִאשׁ הַשָּׁנָה בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה עָלָה בַּמִּחְשָׁבָה, בְּשָׁנִיָּה נִתְיָעַץ עִם מַלְאָכֵי הַשָּׁרָת, בְּשָׁלִישִׁית כָּנַס עֲפָרוֹ, בְּרַבִּיעִית גָּבְלוּ, בַּחֲמִישִׁית רָקְמוּ, בְּשִׁשִּׁית עָשְׂאוּ גִלְּם, בְּשִׁבְעִית נָפַח בּוֹ נִשְׁמָה, בְּשְׁמִינִית הִכְנִיסוּ לְגִן, בַּתְּשִׁיעִית נִצְטְנָה, בַּעֲשִׂירִית עָבַר, בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נִדּוֹן, בְּשֵׁתִים עֶשְׂרֵה יָצָא בְּדִימוֹס [קִיבַל חֲנִינָה עַל חֲטָאוֹ].

5. מנה מהן הפעולות שעשה הבורא ומהן הפעולות שעשה האדם ביום בריאתו? מהי המשמעות של הדברים?
6. "בעשירית עבר" - מהו החטא שאדם הראשון עשה?

סנהדרין
לח, א

אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום, שעה ראשונה הוצבר [נאסף] עפרו, שניה נעשה גולם, שלישית נמתחו אבריו, רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות [לחיות], שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית עלו למיטה שנים [אדם וחוה] וירדו ארבעה [נולדו קין ותואמתו], תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרח, אחת עשרה נידון, שתיים עשרה נטרד [גורש מגן עדן] והלך לו.

7. מנה מהם ההבדלים בין פירוט השעות של מדרש רבה לבין פירוט השעות של הבבלי?
8. האם ישנם הבדלים במינוחים של החטא בין המקורות? ומה המשמעות שלהם?

שער הכוונות

הנה נודע כי ביום ראש השנה הראשון נברא אדם הראשון, ויום ראש השנה של בריאה העולם היה ביום ו' [השישי] כנודע. והנה אם אדם הראשון היה נמנע מן הזיווג ביום ההוא וגם מן החטא והיה ממתין עד ליל שבת - היו כל העולמות כתיקנם... ולפי שחטא ואכל מעץ הדעת טוב ורע, עבירה גוררת עבירה, וגרמה לו להזדווג ביום ה' עם אשתו, שעדיין היה חול, ולא המתין עד ליל שבת שהוא קדש. וזו סיבת אכילת עץ הדעת טוב ורע כי "דעת" הוא מלשון זוג.

9. האר"י הקדוש אומר שאדם חטא באכילה מעץ הדעת ובזיווג עם אשתו - האם יש קשר בין העבירות?
10. האם אפשר לראות את דברי האר"י בדברי הגמרא?

דעת תבונות, מ

והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבור את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש, כאשר חכמים יגידו, שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשיתא אלפי שנים [בתיקון העולם בששת אלפי שנה]... אבל אדם הראשון נתפתה בתחילה אחר התאוה והתשוקה שלו

11. במה נועץ הרמח"ל את חטאו של האדם הראשון? כיצד הדבר קשור לכך שלא המתין?

בראשית רבה כא, ז

אמר רבי יהודה בן פדיה: מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שאֵתָה לא יכל לעמד בנסיינך אֵפֶלֶו שְׁעָה אחת, וְהָרִי בְּנִיד מְשֻׁמְרִין כָּל הַמְּצוֹת שְׁנִתְּנוּ לָהֶם וְעוֹמְדִין בָּהֶן. אֶחָד מֵהֶם עוֹמֵד וְנוֹטֵעַ מַעֲדָר מְנַפֵּשׁ מְזַמֵּר שׁוֹרָה וּמִשְׁקָה, וְרוֹאֶה פְּרוֹת נְטִיעוֹתָיו מִבְּכָרוֹת [מבשילות] וְקוֹפֵץ יָדוֹ וְאֵינוֹ טוֹעֵם מֵהֶם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר [באיסור ערלה] "שֶׁלֶשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם וְגו'". וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר לוֹ: מִזָּה אָכַל וּמִזָּה לֹא תֹאכַל, וְלֹא יָכַל לַעֲמֹד בְּצוּוֹיוֹ אֵפֶלֶו שְׁעָה אחת, אֵלָּא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָתַן גַּם לְאִשְׁתָּה עִמָּה וַיֹּאכְלוּ".

12. כיצד בני ישראל מתקנים את חטאו של אדם הראשון?

אסיף מחשבות

- האם אני מסוגל להמתין עבור דברים שאני רוצה?
- ההמתנה והאמונה שזורות זו בזו, האם יש בתוכך את הרגיעה הזו?
- הבורא מסדר את הזמנים בבריאה, האם ההתערבות האנושית במעשה הבריאה היא טובה או רעה?
- איך ההמתנה קשורה לצרכי האדם באכילה וזיווג? איפה היא באה לידי בתוכי בתחומים הללו?
- האם יש חטאים שעשיתי, ואם הייתי משנה את המיקום או את הזמן זה היה מצווה?
- כיצד אפשר לתקן את הרצון ל'כאן ועכשיו'?

הדרכה לשיח – המתנה שבהמתנה

בדור של 'כאן ועכשיו' קשה מאוד להתאפק, הדברים קשים שבעתיים בתחום של המיניות. קשה להגיד למתבגר שמוצף בהורמונים תמצא מזור לכאביך בעוד מספר שנים. יחידה זו תעסוק בחשיבות האופק, המסוגלות להמתין עבור דברים חשובים תוך תשלום מחירים כבדים עבור כך.

הקטע בתורה הפותח את החטא מתחיל בפסוק "וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ" כנראה הוא ההסבר לחטא אדם הראשון, הוא הפסוק שמבהיר מה החל את כל הסחרור (גם רש"י קשר בין הפסוקים ואמר שהנחש ראה את שניהם עירומים, התאווה לחווה ולכך פיתה אותה וחטאו האדם ואשתו). לכן תרגם יונתן בן עוזיאל שהם היו חכמים, אך לא המתינו למרות חוכמתם. וכך הוא נדרש לפרש "עֲרוּמִים" מלשון עורמה וחוכמה ולא מלשון "עירום" בלא בגדים.

מתוך הדברים מובן פירוש המדרש "יִתְבָּשְׁשׁוּ" מלשון אי המתנה של שש (שעות), ולא מלשון "בושה". הקשר בין חוסר המוכנות להמתין בשלווה לחטא מתבטא אצל אדם הראשון ואצל ההמונים בהר סיני, דבר המלמד שאדם קצר רוח, שאינו מסוגל להמתין בשלווה לדברים שצריכים לבוא, עלול ליפול לחטא (אגב, במקורות רבים חז"ל קושרים את תיקון חטא אדם הראשון בעצם מעמד הר סיני. וחוסר ההמתנה של העם החטיא את תיקון העולם בשנית. ראה פירוש מהרז"ו שם).

הדברים מקבלים ביטוי יפה במדרש הארץ-ישראלי המתאר את סדר השעות ביום בריאת האדם. אלוקים עושה את כל הפעולות, למעט אחת – רק דבר אחד עשה האדם "האכילה" מעץ הדעת ובה הוא חטא, ללמדך שצריך להתאזר באמונה למעשה האלוקים ולהמתין. הדברים מקבלים תפנית בתיאור התלמוד הבבלי. שם מתואר אדם הראשון כפועל ועושה, הוא קורא שמות לחיות, משמש מיטתו בגן-עדן חווה יולדת את קין והתאומה שלו, ונראה מהבבלי שחטאו היה גם שלא המתין ושימש מיטתו. חוסר ההמתנה קשורה לשני דחפים חזקים מאוד בעולם, האכילה והתשמיש. לכן בבבלי ישנה העצמה של החטא, לא "עבר" אלא "סרח", ממש מוזכר שהוא גורש מגן עדן ומאידך לא נזכר שיצא בדימוס מהדין.

האר"י הקדוש קושר את שתי העבירות, על האדם הראשון היה להמתין עם אכילתו מעץ הדעת ועם תשמיש מיטתו (כתיקון לכך עושים קידוש יין בליל שבת ותשמיש המיטה של תלמידי חכמים הוא מערב שבת לערב שבת), והוא מפרש שזה הכוונה לאכילה מ"עץ הדעת" – עץ הזיווג. אומנם, דברי האר"י אודות תשמיש המיטה נמצאים גם בגמרא, אך האר"י סובר שהאכילה גרמה לתשמיש (עבירה גוררת עבירה) ולדברי הגמרא התשמיש קדם לציווי ולאכילה.

הרמח"ל מחדד את הקשר בין אמונה לחטא, האדם שמאמין שהכל לטובה מסוגל להתגבר על דחפיו ולהמתין כפי שהצטווה, אבל מי שאינו מאמין שהאיסור נועד לטובתו – יתקשה לשמור על עצמו.

היחידה מסתיימת במדרש המתאר את תיקון החטא, חובתו של האדם המאמין להמתין ולא לאכול מהפירות שהוא כל כך חיבה לראות גדלים ותופחים. החקלאי מתגבר על תאוותו עבור שמים והוא לא עובר על איסור ערלה – והוא ממתין עד שהפירות יותרו לו ואז יוכל לאוכלם בהיתר גמור. כיוון שהוא מאמין במצוות שנאמרו לטובתו הוא מסוגל להקריב את דחפיו ולהמתין ככל שיצטווה.

העמקה: חז"ל מלמדים שדוד חטא בלקיחת בת-שבע קודם זמנה ומבטאים זאת בביטוי "אכלה פֶּגֶה" והכוונה לאכילת תאנה שלא הבשילה. (בכך גם נפגע האוכל והתאנה שלא תבשיל לעולם) הדבר מתקשר למצוות ביכורים ולעץ הדעת שיש סוברים שהוא תאנה. ויפה לכך הפסוק במשלי "נִצֵּר תֵּאֲכֹל יֶאֱכַל פִּיָּה".

כשמגיעים לעולם המתבגרים חשוב לדבר על חשיבות ההמתנה, למהותם של האיסורים, וכן לעודד את האמונה שהדבר לטובתם ולתועלתם.